

DE PSYCHOLOGIE VAN C.G. JUNG

Dit boek maakt deel uit van een reeks publicaties waarin onder andere werken verschijnen van C.G. Jung, opnieuw toegankelijk gemaakt door middel van een redactionele inleiding en aangevuld met relevant brievenmateriaal. Behalve werken van C.G. Jung verschijnen in deze reeks ook boeken over belangrijke thema's op het vlak van de analytische psychologie. Het geheel van publicaties staat onder redactie van Karen M. Hamaker-Zondag en Hugo Van Hooreweghe.

Dr. Jolande Jacobi

De psychologie van

C. G. Jung

Een inleiding tot zijn werk

LEMNISCAAT **ROTTERDAM**

De psychologie van Carl G. Jung (eerder verschenen bij Servire onder dezelfde titel) is een vertaling van Die Psychologie von C.G. Jung, Walter Verlag AG, Olten, 1971. De oorspronkelijke uitgave verscheen bij Rascher, Zürich, 1940.

Vijfde druk, 2010

Vertaling: M. Drukker

© Vertaling en Nederlandstalige rechten

Lemniscaat bv., Rotterdam, 1992, 2004

ISBN 978 90 5637 664 2

© Walter-Verlag AG, Olten, 1971

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Druk- en bindwerk: Koninklijke Wöhrmann, Zutphen

Dit boek is gedrukt op milieuvriendelijk, chloorvrij gebleekt en verouderingsbestendig papier en geproduceerd in de Benelux, waardoor onnodig milieuverontreinigend transport is vermeden.

INHOUD

Lijst van afbeeldingen	8
Ten geleide van Carl Jung	9
Voorwoord bij de zesde druk	11
Inleiding	15

I WEZEN EN STRUCTUUR VAN DE PSYCHE

Bewustzijn en onbewuste	19
De bewustzijnsfuncties	23
De instellingstypen	32
Het typenprobleem bij de scheppende mens	39
De persona	45
De inhouden van het onbewuste	51
Het complex	57
De archetypen	61

II DE WETTEN VAN DE PSYCHE

Het begrip libido	75
De structuur van de tegenstellingen	77
De bewegingsvormen van de libido	79
Progressie en regressie	82
Waarde-intensiteit en constellatie	84

III DE PRAKTISCHE TOEPASSING V/D LEER VAN JUNG

Het tweezijdige aspect van Jungs psychologie	86
De verhouding tot de exacte wetenschappen	89
Causale en finale beschouwingwijze	94

De dialectische benadering	96
Wegen tot het onbewuste	99
De droom	100
De droomduiding	103
De wortels van de droom	104
De verschillende droomtypen	106
De rangschikking van dromen	108
De meerduidigheid van droominhouden	109
Het compensatorische aspect van de droom	111
De droom als 'kinderland'	113
Fasen in de droomduiding	116
De structuur van de droom	117
Het conditionalisme	118
De amplificatiemethode	119
De reductieve verklaring	122
Het dynamische aspect van de droom	124
Individuele en collectieve betekenis	126
Duidingsvormen	129
De projectie	130
Het symbool	133
Symbool en teken	136
Afbeeldingsvormen	138
Grondbeginselen van de analyse	141
Over de betekenis van de neurose	144
Het prospectieve aspect	147
De ontwikkeling van de persoonlijkheid	149
Het individuatieproces	151
De schaduw	154
Animus en anima	162

Het geestelijke en het stoffelijke principe	176
Het Zelf	178
De zelfverwerkelijking	185
Het verenigend symbool	188
Mandala-symbolen	190
Parallellen van het individuatieproces	197
Analytische psychologie en religie	204
Verandering en rijping	207
De verantwoordelijkheid van het individu	211
Levensbeschrijving van Carl Jung	213
Het C.G. Jung-Instituut	220
Noten	221
Personenregister	263
Zakenregister	265
Woordenlijst	269
Bibliografie van Carl Jung	275

AFBEELDINGEN

1. Symbolische weergave van de psyche
2. De slang van de hartstocht
3. De behulpzame schaduw
4. De animus als adelaar
5. De Oude Wijze
6. De Grote Moeder
- 6a. De psyche als geheel
7. De eenheid van de psyche
8. Boeddhistische mandala
9. Rozenkruisersmandala uit de 18e eeuw
10. Christelijke mandala van Jacob Boehme
11. Het pauwenrad
12. De vierarmige zonnegod
13. Mandala uit de collectie van Jung
14. Het oog van God
15. De verkeerde coniunctio
16. De goede coniunctio
17. Het huwelijk
18. De geboorte
19. Het aangezicht van de eeuwigheid

TEN GELEIDE

Dit werk voorziet in een algemeen gevoelde behoefte, waaraan ikzelf tot nu toe niet heb kunnen voldoen; het komt namelijk tegemoet aan het verlangen naar een beknopte uiteenzetting van de hoofdtrekken van mijn psychologische zienswijze. Mijn werkzaamheid op het gebied van de psychologie was hoofdzakelijk pionierswerk, dat tijd noch gelegenheid tot beschrijving bood. Mevrouw dr. Jacobi heeft zich met succes van deze moeilijke taak gekweten, daar zij erin is geslaagd een uiteenzetting te geven die van onnodige details is ontdaan. Zodoende is een synopsis tot stand gekomen die alle essentiële punten belicht, of tenminste aanstipt. Daardoor wordt de lezer in staat gesteld met behulp van de literatuurverwijzingen en de bibliografie van mijn geschriften zich zo snel mogelijk over al het gewenste te oriënteren. Het kan als een voordeel beschouwd worden dat aan de tekst een reeks afbeeldingen is toegevoegd, die bepaalde functionele verhoudingen verduidelijken.

Bijzondere voldoening schenkt mij het feit dat de schrijfster in staat is gebleken de mening, dat het bij mijn onderzoek om een doctrinair systeem zou gaan, niet in de hand te werken. Al te licht toch krijgen zulke beschrijvingen een zeker dogmatisch karakter, wat ten aanzien van mijn opvattingen volkomen misplaatst zou zijn. Ik ben er vast van overtuigd dat de tijd voor een algemene theorie, welke alle inhouden, processen en verschijnselen van het psychische wezenlijk benadert en beschrijft, nog bij lange na niet gekomen is. Derhalve beschouw ik mijn opvattingen als voorstellen en pogin-

DE PSYCHOLOGIE VAN JUNG

gen tot formulering van een moderne natuurwetenschappelijke psychologie, welke in de eerste plaats op directe menselijke ervaring berust. Daarbij gaat het niet om psychopathologie, doch om een algemene psychologie, waarin mede de kennis van de pathologische verschijnselen verwerkt is.

Ik hoop dat dit geschrift zeer velen niet alleen een algemene kijk op mijn onderzoekingen zal vermogen te geven, doch ook de studie ervan zal vergemakkelijken.

CARL JUNG
augustus 1939

VOORWOORD

De aanleiding tot het ontstaan van dit boek – de eerste druk verscheen in 1940 – was destijds de toenemende vraag van het publiek naar een zo mogelijk uitvoerige, afgeronde beschrijving van de hoofdlijnen van de leer van Carl Jung, die zijn buitengewoon omvangrijke en gecompliceerde werk toegankelijker zou maken. De grote belangstelling die dit boek ontmoette, maakte het mogelijk het voortdurend uit te breiden, het aan de nieuwste bevindingen van Jung aan te passen, en het steeds duidelijker te ordenen en vorm te geven. Iemand's levenswerk, de vrucht van zestig jaar wetenschappelijk onderzoek, op een beperkt aantal bladzijden weer te geven is een bijna onuitvoerbare opgave. Dit moet noodzakelijk schetsmatig blijven. Desondanks moet een dergelijk boek de geïnteresseerde lezer ertoe aanzetten zich intensief te verdiepen in de zo buitengewoon rijk aan psychologische en menselijke inzichten, bijna alle levens- en kennisgebieden rakende geschriften van Jung.

De tekst van de vijfde druk is ongewijzigd gebleven. Voor een beter begrip van de vaak sterk gecompliceerde, moeilijke denkbeelden is deze verluchtigd met 19 diagrammen die het voorstellingsvermogen tot steun kunnen zijn. Om dezelfde reden zijn 'beelden uit het onbewuste' toegevoegd, veelal in de oorspronkelijke kleuren, om een door Jung ontsloten terrein van psychische expressie en zijn symboliek voor volwassenentherapie onder de aandacht te brengen. In de noten zijn enkele verbeteringen aangebracht. Ook is een beknopte weergave van Jungs levensloop opgenomen.

Een belangrijk streven bij iedere nieuwe uitgave was duidelijk te maken dat Jung nooit de empirie verlaten heeft en ook steeds binnen de daardoor gestelde grenzen gebleven is, waar hem door de ene of andere tak van wetenschap grensoverschrijdingen verweten zijn. Door de bijzondere aard van de stof worden in de psychologie van Jung namelijk onvermijdelijk steeds ook andere specialistische gebieden mede betrokken, waarbij degene die objectief oordeelt echter spoedig zal erkennen dat het hier slechts om schijnbare grensoverschrijdingen gaat. Want de psychische verschijnselen, of deze nu de gezonde of de zieke mens betreffen, kunnen slechts vanuit een visie op het geheel, waarbij gelijktijdig elk afzonderlijk onderdeel beschouwd wordt, begrepen worden en vereisen daarom een buitengewoon wijdvertakte kennis.

Iedere vorm van polemieek is in dit boek zorgvuldig vermeden, enerzijds vanuit de zekerheid dat polemieek uiteindelijk nooit overtuigt maar altijd alleen maar de weerstand vergroot, anderzijds uit respect voor ieder die zich serieus met wetenschappelijk onderzoek en kennisoverdracht bezighoudt, al is deze nog zo controversieel. Want de wereld van de psyche staat boven alle menselijke verscheidenheid en elk tijdsgebeuren. Begin en eind van al het menselijk handelen liggen in haar besloten. De problemen van de psyche zijn van alle tijden en bezitten steeds een brandende actualiteit. Wie zich hierin verdiept zal niet alleen de sleutel vinden tot al het verschrikkelijke dat uit mensen is voortgekomen, maar ook de creatieve kiem van al het hogere en heilige dat de mensheid vermog voort te brengen en waarop onze nooit aflatende hoop op een betere toekomst gegrond is.

Jung zelf sprak hierover eens tijdens een seminar in

VOORWOORD

Basel: 'Ik ben ervan overtuigd dat het onderzoek van de ziel de wetenschap van de toekomst is. De psychologie is zagezegd de jongste der natuurwetenschappen en staat nog aan het begin van haar ontwikkeling. Ze is echter een wetenschap die wij het hardste nodig hebben, want het begint steeds duidelijker te worden dat niet hongersnood of aardbevingen, noch microben of kanker, maar de mens zelf voor de mens het grootste gevaar vormt, en wel omdat er geen afdoende bescherming bestaat tegen psychische epidemieën, die oneindig veel meer schade kunnen aanrichten dan natuurrampen. Het zou daarom zeer wenselijk zijn dat de kennis van de psychologie in die mate verspreid zou worden dat mensen zouden begrijpen uit welke hoek het grootste gevaar dreigt.' Zou de mens dit maar inzien en zou hij erkennen dat in zijn ziel duistere krachten opdoemen – en daaruit de nodige conclusies trekken en deze krachten aan banden leggen door ze in te bouwen in zijn psyche, zodat hij er niet meer de speelbal van zou zijn – dan zou hij in de smeltkroes van de massa niet langer het verscheurende dier zijn, dan zou er een ontwikkelingsstap gezet zijn in de richting van een werkelijke en duurzame cultuur. Want zolang de mens niet begint in zichzelf orde op zaken te stellen, zal hij altijd een zwak en weerloos slachtoffer blijven, een gehoorzame dienaar van de massa, maar nooit een vrij lid van de gemeenschap.

Ieder collectief, ieder volk geeft de psychische toestand van zijn individuele leden vergroot weer en in zijn daden onthult het diepten en hoogten van de ziel, ieder in hun historische werkzaamheid. Wie echter onverschrokken de 'Weg naar binnen' betreedt en deze – de gevaren ervan trotserend – tot het einde toe gaat, zal ook zonder angst de 'Weg naar buiten', in de wereld van

de uiterlijke werkelijkheden kunnen inslaan. Hij zal de eisen van het leven in een gemeenschap tegemoet treden met een enorm aantal werktuigen ter beheersing van de natuur, en zal noch in het labyrint van de innerlijke weg verdwalen, noch in de anonieme massa opgaan, maar zowel hier als daar de unieke waarde van zijn persoonlijkheid redden.

Ik zou professor Jung willen bedanken voor zijn belangrijke aanmoediging, die door zijn instemmende voorwoord bij de eerste druk nog steeds van invloed is. Verder richt mijn dank zich tot mevrouw Toni Wolff voor de lezing van het eerste manuscript, en tot professor Bash voor de eerste vertaling ervan in het Engels. Ook bedank ik de heer Candid Berz voor zijn hulp bij het opstellen van de noten, en vooral ook mijn zoon Andreas, die de achteraan toegevoegde complete bibliografie van Jung heeft samengesteld. Ik dank ook hartelijk de uitgeverij Rascher-Verlag uit Zürich, die dit werk vele jaren lang gevoerd heeft, en de uitgeverij Walter-Verlag uit Olten, die dat nu doet. En niet te vergeten de talrijke lezers die het boek door hun enthousiaste ontvangst zijn wereldwijde verspreiding hebben gegeven.

Dr. JOLANDE JACOBI
januari 1972

INLEIDING

De psychologie van Carl Jung is te verdelen in een *theoretisch* gedeelte – waarvan de hoofdpunten in grote lijnen als volgt aangeduid kunnen worden: (1) wezen en structuur van de psyche; (2) de wetten van de psyche, die haar energieverloop en werking bepalen – en in een daarop gebaseerd *praktisch* gedeelte: de toepassing van de leer als therapeutische benadering.

Wanneer men tot een juist begrip van de leer van Jung wil komen, moet men zich in de eerste plaats op het standpunt van Jung plaatsen en met hem de volle *realiteit van al wat psychisch is* erkennen. Dit standpunt is, hoe merkwaardig het ook mag klinken, betrekkelijk nieuw. Het psychische werd immers nog tot enkele tientallen jaren geleden niet beschouwd als autonoom en aan eigen wetten onderhevig, maar werd van religieus, filosofisch of fysiologisch terrein afgeleid en van daaruit verklaard, zodat men tot de werkelijke aard ervan in het geheel niet kon doordringen. Voor Jung nu is het psychische niet minder werkelijk dan het lichamelijke. Hoewel niet tast- en zichtbaar is het toch volledig en ondubbelzinnig waar te nemen. Het is een wereld op zichzelf, door wetten beheerst, gestructureerd en met eigen uitdrukkingsmiddelen toegerust.

Alles wat wij van de wereld weten, evenals al het weten van ons eigen zijn, komt tot ons door bemiddeling van het psychische. Want 'de psyche maakt geen uitzondering op de algemene regel, volgens welke het wezen van het universum slechts in zoverre kan worden doorgedrongen als ons psychisch organisme dat veroorlooft.'¹

Daaruit volgt dat de moderne empirische psychologie, voor zover het haar natuurlijke onderwerp en haar methode betreft, tot de natuurwetenschappen behoort, voor zover het haar wijze van verklaring betreft echter tot de geesteswetenschappen. 'Onze psychologie betreft zowel de natuurlijke, als de cultuurmens, dientengevolge moet zij bij haar verklaringen beide gezichtspunten, het biologische zowel als het geestelijke, in het oog houden'² zegt Jung. Zij 'onderzoekt de gronden voor de ziekmakende verminderde aanpassing en gaat de kronkelpaden van het neurotische denken en voelen na, om de weg weer te vinden die uit de afdwaling terugvoert naar het werkelijke leven. Onze psychologie is daarom praktische wetenschap. We onderzoeken niet omwille van het onderzoek, maar met het onmiddellijke oogmerk te helpen. We zouden evengoed kunnen zeggen dat de wetenschap het bijproduct is van onze psychologie, niet haar voornaamste doel, wat eveneens een groot onderscheid vormt met wat men onder academische wetenschap verstaat.'³

Dit is Jungs uitgangspunt, wat bij hem niet – zoals bij het zuivere psychologisme – een degradatie betekent van de waarde van andere wegen om tot kennis te komen. Ook betekent dit niet dat hij al het werkelijke, zoals in het psychisme, of al het bestaande, zoals in het panpsychisme, als van psychische aard zou beschouwen. Het is de bedoeling van Jung dit 'psychische' te onderzoeken als het orgaan waarover wij beschikken om de wereld en het zijnde te doorgronden, en de verschijnselen van dit psychische te observeren, te beschrijven en in een zinvol verband te brengen.

Om tot kennis en bepaalde inzichten te kunnen komen zijn theologie, psychologie, geschiedenis, natuur-

INLEIDING

kunde, biologie en vele andere wetenschappen van gelijke waarde. Deze verschillende gezichtspunten kunnen, onderling uitgewisseld, tot op zekere hoogte op andere gebieden overgebracht worden. Ze kunnen beurtelings, al naar gelang het probleem dat behandeld wordt, of het standpunt waarop de onderzoeker zich stelt, naar voren worden gebracht. Jung stelt zich op psychologisch standpunt en laat de andere gezichtspunten over aan competente onderzoekers op de verschillende gebieden. Hijzelf baseert zich op zijn fundamentele en diepgaande kennis van de psychische werkelijkheid; zijn gedachtenwereld vormt geen abstracte theorie op speculatieve grondslag, maar een bouwwerk dat *uitsluitend* steunt op het solide fundament van de ervaring. De twee hoofdpijlers zijn:

- (1) het principe van de psychische totaliteit
- (2) het principe van de psychische energie

Bij de nadere beschouwing van deze beide principes en de praktische toepassing van Jungs leer zullen wij ons zoveel mogelijk houden aan de door Jung zelf gegeven definities en verklaringen.⁴

Tegelijk dient te worden vermeld dat Jung zijn leer meestal met de term 'analytische psychologie' aanduidt wanneer het om het praktische proces van de psychologische analyse gaat. Na zijn scheiding van Freud in 1913 koos hij deze term om verwisseling met de 'psychoanalyse' van de school van Freud te vermijden. Later schiep hij het begrip 'complexe psychologie', dat hij steeds gebruikt waar principiële en theoretische gezichtspunten op de voorgrond staan. Hij wilde hiermee doen uitkomen dat zijn leer, in tegenstelling tot andere psychologische leren (bijvoorbeeld de loutere bewustzijnspsychologie of

de alles tot driftelementen herleidende psychoanalyse van Freud), zich met complexe respectievelijk uiterst gecompliceerde psychische toestanden bezighoudt. De aanduiding 'complexe psychologie' is de laatste jaren steeds meer op de achtergrond geraakt, onder andere doordat zij in vertalingen tot misverstanden aanleiding heeft gegeven. Tegenwoordig wordt daarom de aanduiding 'analytische psychologie' voor het geheel van Jungs leer gebezigd, dus zowel voor het theoretische als voor het praktische aspect daarvan.

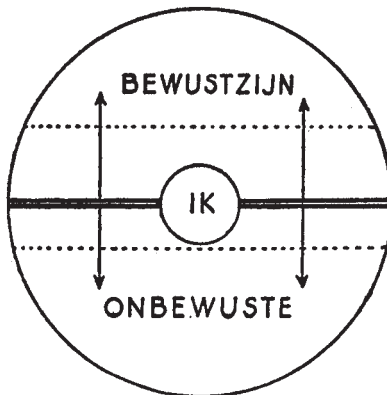
I

WEZEN EN STRUCTUUR VAN DE PSYCHE

Bewustzijn en onbewuste

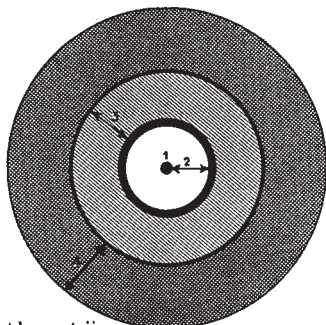
Onder psyche verstaat Jung niet alleen datgene wat wij in het algemeen met het woord 'ziel' aanduiden, maar de 'totaliteit van het psychische gebeuren, zowel bewust als onbewust.' Dus iets wat boven de ziel, die voor hem slechts een bepaald 'afgegrensd functiecomplex' vormt, uitgaat.¹ De psyche bestaat uit twee elkaar aanvullende sferen, die echter tegenovergestelde eigenschappen vertonen: het *bewustzijn* en het zogenaamde *onbewuste*.² Aan beide gebieden neemt ons Ik deel.

Diagram I geeft het Ik weer als staande *tussen* de beide sferen, die elkaar niet slechts aanvullen, maar zich

I

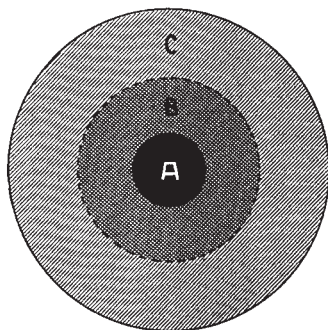
II

1. Het Ik
2. Het gebied van het bewustzijn
3. Het gebied van het persoonlijk onbewuste
4. Het gebied van het collectief onbewuste

tot elkaar ook complementair respectievelijk compensatorisch verhouden.³ De lijn die beide sferen in onze psyche van elkaar scheidt, kan dus in beide richtingen verschoven worden, zoals in de tekening door de pijlen en de gestippelde lijnen wordt aangegeven. Het is natuurlijk slechts een voorstelling ter verduidelijking en een abstractie dat het Ik precies in het midden staat. Uit de verschuifbaarheid blijkt het volgende: hoe kleiner het bovenste deel, des te enger het bewustzijn, en omgekeerd.

Beschouwt men echter de verhouding van deze beide sferen tot elkaar, dan ontdekt men dat ons bewustzijn slechts een zeer klein deeltje van de totale psyche uitmaakt. Het drijft als een klein eiland op de onafzienbare zee van het onbewuste.⁴ In diagram II geeft de kleine zwarte punt in het midden ons Ik aan dat, omgeven en gedragen door het bewustzijn, de kant van de psyche weergeeft die, vooral in onze westerse cultuur, in de eerste plaats op de aanpassing aan de uiterlijke werkelijkheid is ingesteld. 'Onder Ik versta ik een complex van voorstellingen, dat voor mij het centrum van mijn bewustzijnsveld betekent en dat een hoge mate van conti-

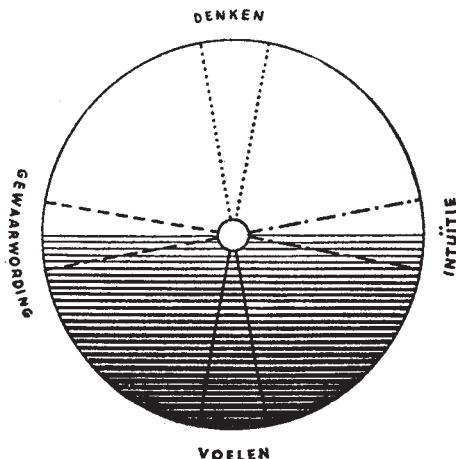
- A. Het deel van het collectief onbewuste dat nooit tot het bewustzijn kan doordringen
 B. Het gebied van het collectief onbewuste
 C. Het gebied van het persoonlijk onbewuste

nuïteit en identiteit met zichzelf heeft,⁵ zegt Jung; het Ik noemt hij ook 'het subject van het bewustzijn'.⁶ Het bewustzijn echter definieert Jung als 'die functie of werkzaamheid welke de relatie van het psychische tot het Ik onderhoudt.'⁷ Al onze ervaringen van de uiterlijke of innerlijke wereld moeten door ons Ik heen om waargenomen te kunnen worden. Want 'voor zover ze niet door het Ik als zodanig worden ervaren, zijn relaties tot het Ik onbewust.'⁸ De volgende cirkel geeft weer hoe de sfeer van het bewustzijn omgeven is door inhouden die in het onbewuste liggen. Hier zijn het inhouden die naar beneden gedrukt worden (omdat het bewustzijn slechts heel weinig inhouden tegelijk omvatten kan) maar die ieder ogenblik weer in het bewustzijn kunnen worden opgenomen. Voorts inhouden die wij verdringen, omdat ze ons om verschillende redenen onaangenaam zijn, dus 'datgene wat vergeten is, verdrongen, of onder de drempel van het bewustzijn is waargenomen, gedacht en gevoeld, van allerlei aard.'⁹ Dit gebied noemt Jung het *persoonlijk onbewuste*,¹⁰ om het van dat van het *collectief onbewuste* te scheiden, zoals diagram III toont.¹¹ Want het collectieve deel van het onbewuste omvat niet

meer die inhouden welke specifiek zijn voor ons individuele ego, noch die welke uit persoonlijke ervaring voortkomen, maar die welke stammen 'uit de geërfde mogelijkheid van het psychisch functioneren in het algemeen, namelijk uit de geërfde hersenstructuur'^{12,13} Deze geërfde hersenstructuur is algemeen menselijk, ja zelfs misschien algemeen dierlijk, en vormt de grondslag van al het individueel psychische.

'Het onbewuste is ouder dan het bewustzijn. Het is het oorspronkelijk gegeven, waaruit het bewustzijn steeds weer opnieuw voortkomt.'¹⁴ Zo bouwt zich het bewustzijn pas 'secundair op uit de eigenlijke psychische activiteit, die een functioneren van het onbewuste is.'¹⁵ De mening dat de voornaamste houding van de mens de bewustheid zou zijn is een drogreden, want 'wij brengen een groot deel van ons leven in het onbewuste door, wij slapen of dommelen (...) Het is onbetwistbaar dat het bewustzijn in alle belangrijke levenssituaties van het onbewuste *afhangt*.'¹⁶ Kinderen beginnen hun leven in de onbewuste toestand en groeien naar de bewuste toestand toe.

Terwijl het persoonlijk onbewuste inhouden omvat die op de levensgeschiedenis van het individu betrekking hebben, dat wil zeggen verdrongen, vergeten, subliminaal waargenomen elementen etc., bestaat het collectief onbewuste uit inhouden die de neerslag vormen van de psychische reactiewijzen van de mensheid sedert het allereerste begin – zonder rekening te houden met historische, etnische of andere onderscheidingen – in situaties van algemeen menselijke aard. Dus bijvoorbeeld situaties als angst, gevaar, strijd tegen overmacht, de relatie van de geslachten, van de kinderen tot de ouders, ten opzichte van haat en liefde, van geboorte en

dood, de macht van het lichte en het donkere principe.

Een typerende eigenschap van het onbewuste nu is de compensatie, dat wil zeggen de mogelijkheid om tegenover het bewustzijn, dat immers normaliter steeds de individuele en aan de betrokken situatie in de *buitenwereld* aangepaste reactie weergeeft, een uit de ervaring van de mensheid stammende, typische, aan de wetten *van binnen* gehoorzamende reactie te stellen. Zodoende wordt de mens in staat gesteld een houding aan te nemen die met de gehele psyche in overeenstemming is.

De bewustzijnsfuncties

Voordat wij echter dieper op de aard van het onbewuste ingaan, zullen wij de psychologie en de structuur van het *bewustzijn* nader beschouwen. Ter illustratie dient diagram IV.¹⁷ De cirkel symboliseert weer de psychische totaliteit.¹⁸ In de vier windrichtingen staan de vier hoofdfuncties getekend die in ieder individu in aanleg aanwezig zijn: het *denken*, de *intuïtie*, het *gevoel* en de *gewaarwording*.¹⁹

Onder een psychische functie verstaat Jung een 'zich in verschillende omstandigheden gelijkblijvende psychische activiteit, die onafhankelijk is van de momentane inhouden.'²⁰ Daarbij is dus niet beslissend *wat* men bijvoorbeeld denkt, maar dat men met de functie van het denken en niet bijvoorbeeld met die van de intuïtie de opname en verwerking van de van buiten of van binnen op ons afkomende inhouden tegemoettreedt. Denken is de functie die door middel van denarbeid, dus inzicht – dat wil zeggen het zien van begripsmatige verbanden en het trekken van logische conclusies – tot een begrijpen van en aanpassen aan de wereld tracht te komen. In tegenstelling daarmee begrijpt de functie van het gevoel de wereld op grond van een waardering door de begrippen aangenaam of onaangenaam, respectievelijk aanvaarden of afwijzen. Beide functies worden *rationele* functies genoemd, omdat beide met *waarde-bepalingen* werken. Het denken waardeert door middel van de kennis vanuit het standpunt 'waar-vals', het voelen door middel van de gevoelens vanuit het standpunt 'lust-on-lust'. Deze twee houdingen sluiten elkaar als gedragsvormen uit, de ene of de andere heeft de overhand. Het behoeft wel niet nader te worden toegelicht dat bijvoorbeeld een 'gevoelsmens' juist gekenmerkt wordt door het feit dat hij besluiten neemt op grond van zijn gevoelens en niet op grond van zijn verstandelijk inzicht.

De andere twee functies, gewaarwording en intuïtie, noemt Jung de *irrationele* functies, omdat zij zich niet van de ratio bedienen en niet met oordelen maar met loutere waarnemingen werken en niet ergens waarde of betekenis aan toekennen. De gewaarwording neemt de dingen waar zoals ze zijn en niet anders. Het is bij uitstek de zin voor de realiteit, dat wat de Fransen

'fonction du réel' noemen. De intuïtie 'neemt' eveneens 'waar', maar minder door het bewuste zintuiglijke apparaat dan door het vermogen van een onbewuste 'innerlijke waarneming' van de mogelijkheden die in de dingen liggen. Het gewaarwordingstype bijvoorbeeld zal een historische gebeurtenis met alle details in zich opnemen, zonder op de verdere samenhang te letten; het intuïtieve type daarentegen zal de details verwaarlozen maar de innerlijke betekenis van het gebeuren, het onderlinge verband en de eventuele uitwerkingen direct zonder moeite waarnemen. Of een ander voorbeeld: het gewaarwordingstype zal bij een lentelandschap in bloesemtooi de bloemen, de bomen, de kleur van de hemel enzovoort in alle bijzonderheden beschouwen en opmerken, het intuïtieve type daarentegen zal eenvoudig letten op de stemming en de kleurschakering van het geheel. Het is duidelijk dat dit functiepaar daarom in dezelfde tegenstelling tot elkaar staat, respectievelijk elkaar uitsluit, als denken en voelen.

Deze verhouding van wederzijdse uitsluiting stemt met de feiten overeen, dat wil zeggen met hetgeen de waarneming leert (wij moeten hier nogmaals nadrukkelijk vaststellen: Jung is in de eerste plaats een man van de ervaring). Het is echter evenzeer een constatering van de op de ervaring gebaseerde theorie van Jung. Dat zal men zonder meer inzien wanneer men nagaat dat bijvoorbeeld de beide hoofdfuncties denken en voelen, doordat zij 'waardierend' zijn, volgens deze definitie niet tegelijk in werking kunnen treden. Men kan immers niet tegelijkertijd hetzelfde in hetzelfde opzicht met tweeërlei maten meten.

Hoewel de mens dus in aanleg alle vier de functies bezit, die de 'oriëntatie in het heden even volledig moge-